

राज्यातील शासकीय, स्वयंसेवी
अनुदानित व विना-अनुदानित बालगृह,
निरिक्षणगृह आणि अनुरक्षणगृह यांची
तपासणी करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग,
शासन निर्णय क्र. बालगृ-२०१९/प्र.क्र.१५४/का-८.
नविन प्रशासन भवन, ३ रा मजला,
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.
दिनांक : २८ एप्रिल, २०१९.

- वाचा : १. शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग, क्र.रिटपी-२००६/प्र.क्र.४०९/का-३,
दिनांक २२.९.२०१०.
२. शासन निर्णय, महिला व बाल विकास विभाग, क्र.बालगृ-२०१०/प्र.क्र.३९६/का-८,
दिनांक २७.९.२०१०.
३. शासन परिपत्रक, महिला व बाल विकास विभाग, क्र.पीआयएल-२०१०/प्र.क्र.३००/का-८,
दिनांक ३१.३.२०११.

शासन निर्णय :

राज्यातील शासकीय, स्वयंसेवी अनुदानित व विना-अनुदानित नोंदणीकृत बालगृहांची तपासणी करण्याबाबत आणि विशेष काळजीची गरज असलेल्या प्रवेशितांची विशेष काळजी घेण्याबाबतच्या सूचना शासन स्तरावरून वारंवार देऊनही अलिकडे कल्याणी महिला व बाल सेवा संस्था या मतिभेद बालकांसाठीच्या बालगृहातील मतिभेद गुलीवर लैंगिक अत्याचार झाल्याचे उघडकीस आलेले आहे. शासन स्तरावरून व आयुक्त स्तरावरून वारंवार सूचना देऊनही बालगृहांची बेळोवेळी तपासणी केली जात नाही किंवा सखोल तपासणी करण्यात येत नाही. त्यामुळे अनेक गैरप्रकार बालगृहात घडत असतात. याची जबाबदारी निश्चित करण्याच्या दृष्टीने आयुक्त स्तरावरील अधिकारी तसेच क्षेत्रीय स्तरावरील अधिकारी यांची कर्तव्य व जबाबदारी निश्चित करणे आवश्यक झालेले आहे.

२. बालगृह तपासणीसंदर्भात खालीलप्रमाणे जबाबदारी निश्चित करण्यात येत आहे.

अ. आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांनी वर्षभरात राज्यातील किमान १२ बालगृहांची स्वतः तपासणी करावी.

ब. उप आयुक्त (बाल विकास) यांनी राज्यातील दरमहा किमान २ व वर्षातून २४ तपासण्या कराव्यात. म्हणजेच प्रत्येक महिन्यात किमान २ बालगृहांची रितसर तपासणी करणे बंधनकारक राहील.

क. सहाय्यक आयुक्त (बाल विकास) यांनी वर्षभरात राज्यातील किमान ४८ बालगृहांची तपासणी करावी. म्हणजेच प्रत्येक महिन्यात किमान ४ बालगृहांची सखोल तपासणी करणे बंधनकारक राहील.

ड. जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, जिल्हा परिविक्षा अधिकारी व परिविक्षा अधिका-यांनी त्यांच्या जिल्ह्यातील दरमहा प्रत्येकी ४ बालगृहांची सखोल तपासणी अवानकपणे करणे बंधनकारक राहील. तसेच जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांनी त्यांच्या

जिल्ह्यातील सर्व बालगृहांची ३ महिन्यात किमान एकदा सखोल तपासणी होईल असे नियोजन करणे बंधनकारक राहील. त्याचप्रमाणे संबंधित जिल्ह्यातील मतिमंद बालकांची व एच.आय.व्ही.प्रस्त बालकांची जिल्हा शल्य चिकित्सक यांचेमार्फत बाल मनोरुग्णतज्ञ, स्त्री रोग तज्ञ, बाल रोग तज्ञ यांचे पथकाकडून तीन महिन्यात एकदा वैद्यकीय तपासणी करण्याची जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांनी दक्षता घ्यावी व वैद्यकीय तपासणी अहवालातील निर्देशाप्रमाणे आवश्यक उपाययोजना तत्परतेने कराव्यात. त्याचप्रमाणे अशा बालकांच्या पुनर्वसनाबाबत नियोजन (Care Plan) करून त्याच्या अंमलबजावणीसाठी आयुक्त, महिला व बाल विकास यांना प्रस्ताव सादर करावा. तसेच सर्वसाधारण बालगृहातील अनाथ / निराधार मुलींशीही जिल्हा शल्य चिकित्सकामार्फत सखोल वैद्यकीय तपासणी दर सहा महिन्यात किमान एकदा करावी.

ई. उप आयुक्त (प्रशासन), महिला व बाल विकास आयुक्तालय, पुणे यांनी वरीलप्रमाणे दर तीन महिन्यांनी अहवाल वरील अधिका-यांकडून प्राप्त करून घ्यावा. उप आयुक्त (बालविकास), सहाय्यक आयुक्त (बाल विकास), जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी आणि जिल्हा परिविक्षा अधिकारी यांनी त्यांना वरीलप्रमाणे नेमून दिलेल्या कर्तव्यात कसूर केल्यास, त्यांचेविरुद्ध नियमानुसार शिस्तभंगाची कार्यवाही करण्यासाठी आयुक्त, महिला व बाल विकास यांना प्रस्ताव सादर करावा.

यापुढे कोणत्याही बालगृहात मुल/मुलींचे लैंगिक शोषण / लैंगिक अत्याचार झाल्याचे आढळून आल्यास खालीलप्रमाणे कार्यवाही करावी.

३.

अ. ज्या बालगृहात मुल/मुलींवर लैंगिक अत्याचार झाल्याचे निदर्शनास येईल, त्यास त्या बालगृहाचा अधिका/ कर्मचारी यास जबाबदार धरून त्यास तात्काळ निलंबित करून विभागीय चौकशी सुरू करण्यात यावी व फौजदारी गुन्हा नोंद करण्याची कार्यवाही करावी. तसेच परिविक्षा अधिका-यास त्वरीत निलंबित करावे व विभागीय चौकशी करून कडक कार्यवाही करावी.

ब. जिल्ह्यामध्ये जर २ बालगृहात लैंगिक अत्याचाराची घटना घडल्याचे निदर्शनास आल्यास, जिल्हा परिविक्षा अधिकारी यांना तात्काळ निलंबित करण्यात यावे व विभागीय चौकशी करून कडक कार्यवाही करावी.

क. जिल्ह्यामध्ये जर २ पेक्षा जास्त बालगृहात लैंगिक अत्याचाराचे असे प्रकार निदर्शनास आल्यास जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांना तात्काळ निलंबित करून विभागीय चौकशी करून कडक कार्यवाही करावी.

ड. राज्यामध्ये २ बालगृहात परंतु एकापेक्षा जास्त जिल्ह्यात लैंगिक अत्याचाराचे प्रकार आढळल्यास सहाय्यक आयुक्त यांना त्वरीत निलंबित करण्यात यावे व विभागीय चौकशी करून कडक कार्यवाही करण्यात यावी.

ई. राज्यामध्ये २ पेक्षा जास्त बालगृहात परंतु एका पेक्षा जास्त जिल्ह्यात लैंगिक अत्याचाराच्या घटना आढळल्यास उपआयुक्त (बालविकास) यांना तात्काळ निलंबित करावे व विभागीय चौकशी करून कडक कार्यवाही करावी.

फ. बालगृहात लैंगिक अत्याचार झाल्याचे निदर्शनास आल्यास, त्याबाबत बाल कल्याण समिती यांचे सहकार्याने तात्काळ निर्णय घेवून, त्याप्रमाणे आवश्यक कार्यवाही दोन दिवसांच्या आत पूर्ण करावी.

४. बाल न्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम २००२ मध्ये बाल कल्याण समितीची भूमिका स्पष्ट करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार शासकीय व स्वयंसेवी संस्थांमधील बालकांच्या स्थितीचा आढावा घेण्यासाठी तीन महिन्यातून एकदा त्यांच्या अधिकारितेमधील प्रत्येक संस्थेतला भेट देणे आणि त्याबाबतचा अहवाल राज्य सल्लागार मंडळापुढे सादर करणे बंधनकारक करण्यात आलेले आहे. याप्रमाणे बाल कल्याण समित्यांनी तपासणी करावी व वरील अधिकारी शासन निर्णयाप्रमाणे तपासण्या करतात काय, याबाबत राज्य सल्लागार मंडळास अहवाल द्यावा. तसेच त्यांचे बालगृहा सदभातील अग्निप्राय राज्य सल्लागार मंडळास सादर करावेत. त्याप्रमाणे दर तीन महिन्यांनी असा अहवाल राज्य सल्लागार मंडळाकडे सादर होत आहे किंवा कसे, याबाबत राज्य सल्लागार मंडळाचे सदस्य सचिव तथा आयुक्त, महिला व बाल विकास यांनी स्वतः आढावा घ्यावा. ज्या बाल कल्याण समितीकडून असे त्रैमासिक अहवाल प्राप्त होणार नाहीत, अशा बाल कल्याण समितीविरुद्ध यथोचित कार्यवाही करण्याबाबत अथवा सदस्यांचे सदस्यत्व रद्द करण्याबाबत राज्य सल्लागार मंडळाच्या शिफारशीसह प्रस्ताव शासनास तत्परतेने सादर करावेत. उप आयुक्त (बाल विकास) यांनी याबाबतची सविस्तर माहिती दर तीन महिन्यांनंतर म्हणजेच मार्च अखेरची माहिती १० एप्रिलपर्यंत, ३० जून अखेरची माहिती १० जुलैपर्यंत, ३० सप्टेंबर अखेरची माहिती १० ऑक्टोबरपर्यंत व ३१ डिसेंबर अखेरची माहिती १० जानेवारीपर्यंत शासनास सादर करणे बंधनकारक राहील.

५. संस्थेमध्ये गैरप्रकार झाल्याचे आढळून आल्यास, प्रथम सदर बालकांना अन्यत्र स्थलांतरीत करण्याबाबत बाल कल्याण समितीचे आदेश प्राप्त करून जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांनी प्रवेशितांना स्थलांतरीत करावे व त्यांना आवश्यक सौख्य-सुविधा उपलब्ध करून घ्याव्यात. अशा संस्थाचालकांविरुद्ध बाल न्याय अधिनियमांतर्गत फौजदारी कारवाई तात्काळ करावी.

६. शासकीय व स्वयंसेवी संस्थेतील अनाथ, निराधार व निराश्रित बालकांची व विशेष काळजीची गरज असलेल्या बालकांची बाल न्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) अधिनियम २००० व सुधारित अधिनियम २००६ तील आणि महाराष्ट्र बाल न्याय नियम (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम २००२ व सुधारित अधिनियम २०११ मधील तरतुदीप्रमाणे काळजी व संरक्षण घेण्याची जबाबदारी संबंधित संस्थाचालक व त्यांचे कर्मचारी तसेच, अधिकांक, शासकीय अधिकारी व कर्मचारी त्याचप्रमाणे बाल कल्याण समिती ह्यांची आहे. त्यांनी आपल्या कर्तव्यात कसूर केल्यास त्याची गंभीरतेने दखल घेवून नियमानुसार कडक कार्यवाही करण्याची दक्षता आयुक्त, महिला व बाल विकास यांनी घ्यावी व तशी समज सर्व संबंधितांना द्यावी.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(हस्ताक्षर)

(बन्दिना कृष्णा)

शासनाचे प्रधान सचिव

प्रत

मा.मंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

मा.राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

अध्यक्ष, राज्य सल्लागार मंडळ, पुणे.

प्रधान सचिव (महिला व बाल विकास) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे.
प्रा.आशा बाजपेयी, अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य समन्वय समिती, द्वारा TISS, देवगार, मुंबई.
सर्व अध्यक्ष / सदस्य, बाल कल्याण समिती, / सर्व अध्यक्ष / सदस्य, बाल न्याय मंडळ.
सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी.
सर्व अध्यक्ष / सदस्य, संस्थाचालक.
उपसचिव (आस्था), म. व बा. वि./ निवड नस्ती / का-३/

(final 27-4-11)